

STERVENSBEGELEIDING EN ROUWVERWERKING IN DE ISLAM

Abdullah Haselhoef

Abdullah Haselhoef is als islamitisch geestelijk raadsman werkzaam geweest bij een kinderziekenhuis, een oncologie- en academisch ziekenhuis, en in de psychiatrie en een drugsverslavingkliniek. In dit artikel zal hij enkele aspecten naar voren brengen die van belang kunnen zijn bij stervensbegeleiding en rouwverwerking.

‘Wij zullen jullie op de proef stellen met iets van vrees, honger en tekort aan bezittingen, levens en vruchten, maar verkondig het goede nieuws aan heb die geduldig volharden, die, als onheil hen treft, zeggen: Wij behoren aan Allah toe en tot Hem zullen wij terugkeren.’
(Soera Al-Baqara, 2:155-156)

Het leven kent vele onzekerheden. Waar echter geen enkele onzekerheid over bestaat, is dat voor een ieder van ons er een dag zal komen dat wij zelf de dood zullen ontmoeten. Kunnen wij onszelf of anderen ooit voorbereiden op deze dag? De dag waarop deze wereld, zoals wij die kennen, met al zijn ‘plezier en aangenaamheden’, zal worden verlaten en een deur naar een andere wereld zal worden opengedaan. Immers, voor de overgang van deze wereld naar de andere wereld is een levenslange voorbereiding noodzakelijk.

Het verdriet

Als iemand gaat sterven, of is gestorven, dan voelen wij pijn. Pijn in onze harten. Pijn die soms ondraaglijk is. Bij een wond die open is en waar bloed uitkomt, kun je met een verband het bloeden stoppen, waarna mogelijkerwijze het genezingsproces kan gaan beginnen. Echter, wat doe je als het hart en de ziel tot bloedens toe zijn verwond? Wanneer je geen tranen meer hebt om het vuur van de pijn in je ziel te blussen. Wat kun je nog doen? Geen drukverband, geen pleister die groot genoeg is om de wonde van je hart te bedekken. Alleen sta je ervoor, met zoveel verdriet als de afstand van de aarde tot aan de hemelen, met een wanhoop zo diep als de diepste oceaan, alleen sta je ervoor. Tenzij... je mag en kunt geloven in de macht en liefde van de Barmhartige die groter is dan de afstand tussen de aarde en de hemelen en dieper dan de diepste oceaan.

Om beter te kunnen omgaan met het verdriet dat de dood veroorzaakt in onze levens, dienen wij de dood zelf en ons visie op het leven te onderzoeken. Want is het niet zo dat het onbekende en het geheimzinnige van de dood, ons de grootste angst inboezemt? Om de visie van de Islam over doodgaan en het leven, beter te kunnen begrijpen, is het verstandig om als vergelijking kennis te nemen van bijvoorbeeld het Christelijke gedachtegoed over de oorsprong van de dood en over andere zaken.

De oorsprong van de dood

In het Christendom en in de Islam bestaan verschillende visies op de oorsprong van de dood. In de Bijbel waarschuwde God de mens: ‘Je mag van alle bomen in de hof eten, maar niet van de boom van de kennis van goed en kwaad. Want als je daarvan eet, zul je zeker sterven.’

(Bijbel, Genesis 2:16).¹ In de Bijbel staat ook: ‘Door de schuld van één mens, Adam is de zonde in de wereld gekomen en de dood is het logische gevolg van de zonde. De dood breidde zich uit naar alle mensen, want zij zondigden allemaal.’ (Bijbel, Romeinen 5:12)² Christenen geloven dat Eva (vrede zij met haar), de profeet Adam (vrede zij met hem) verleidde tot het eten van de vrucht van de boom van kennis van goed en kwaad. Door deze verleiding van de man, moeten volgens de Bijbel alle vrouwen als straf van God, in pijn hun kinderen baren (daarom mogen zwaar conservatieve christelijke vrouwen dan ook geen pijnstillers gebruiken bij een bevalling) en is hierdoor ook de zonde (de dood), in de wereld gekomen. Volgens de Koran werden echter Eva en Adam beiden verleid door Satan, en is onze moeder Eva geen groter aandeel in schuld of straf aan te rekenen dan onze vader Adam. Het tijdelijke karakter van het leven en verblijf op deze aarde heeft dan ook niet dezelfde zwaarte als een eeuwigdurende dood of die van een doodszone, zoals in het Christendom.

‘Toen liet de satan hen daaruit afdwalen. Zo bracht hij hen uit de plaats waarin zij waren naar buiten en Wij zeiden: Daalt af, elkaar tot vijand; en tijdelijk is er voor jullie op de aarde een verblijfplaats en vruchtgebruik.’
(Soera Al-Baqara, 2:36)

Rampen, geweld, ziektes, ouderdom of een zondig leven zijn niet de uiteindelijke reden waarom mensen doodgaan. Een moordenaar zal gestraft worden als hij moordt, want hij blijft altijd zelf verantwoordelijk voor zijn daden. Maar tegelijkertijd wordt het leven en de dood gegeven, niet alleen met het medeweten van God, maar ook met Zijn toestemming, en is Hij de bron van de oorzaak der oorzaken. Zo kunnen we in de Koran lezen:

‘Allah heeft de heerschappij over de hemelen en de aarde. Hij geeft leven en laat sterven. Jullie hebben buiten Allah geen beschermer en geen helper.’
(Soera At-Tauba, 9:116)

‘Iemand kan alleen maar met Allah’s toestemming sterven volgens een vastgelegde voorbeschikking. (...)’
(Soera Aal ‘Imraan, 3:145)

Erfzonde en de verlossing van de dood

Het grootste verschil tussen het Christendom en de Islam is gelegen in de visie op de vermeende goddelijkheid van de profeet Jezus, zoon van Maria (vrede zij met hen beiden). Het tweede grote verschil is, dat de vergeving van de zonden van Adam en alle mensen na hem, volgens het Christendom pas duizenden jaren later mogelijk is, en slechts dan wanneer je gelooft in het vergoten bloed van Jezus Christus die op het kruis is gestorven, als offerlam, voor de zonden van de mensen.

Het overwinnen van de zondeval of ‘de Erfzonde’ en hiermee de dood, dat is de boodschap en het doel waarmee Jezus volgens Christenen gekomen is. In de Bijbel staat: ‘Hij heeft onze zonden gedragen in Zijn eigen lichaam, toen Hij stierf aan het kruis. Daardoor zijn wij nu dood voor de zonde en kunnen wij voortaan leven zoals God het wil; want de wonden in Zijn lichaam hebben ons genezen.’ (Bijbel: 1 Petrus 2:24)³ En: ‘Eerst was de zonde oppermachtig en had de dood het laatste woord. Nu is de genade aan de macht en worden mensen vrijgesproken. Nu geeft onze Here Jezus Christus ons eeuwig leven.’ (Bijbel: Romeinen 5:21)⁴

¹ Het Boek (1999).

² Groot Nieuws Bijbel (1996).

³ Het Boek (1999).

⁴ Het Boek (1999).

Moslams echter geloven dat God die meest Barmhartige en meest Genadevol is, alle mensen vergeeft die God oprecht en in berouw om vergiffenis vragen, zonder dat het voor God nodig is om een mensenoffer te verlangen. Zo is ook de profeet Adam vergeven door God, omdat God Genadevol is.

'Toen nam Adam van zijn Heer woorden in ontvangst en Hij wendde zich genadig tot hem; Hij is de genadegever, de barmhartige.'
(Soera Al-Baqara, 2:37)

Het moge duidelijk zijn dat volgens de Islam de reden waarom mensen doodgaan niet gelegen is in de zonde van Adam en Eva, en dat de dood ook niet overwonnen kan worden door te geloven in Jezus Christus als verlosser van de zonden en van de dood.

De oorsprong van het leven

Om de dood beter te kunnen begrijpen, dienen wij ons te verdiepen in de oorsprong van het leven. Volgens sommige mensen stammen wij af van de apen. Dat zou wellicht wel zo kunnen zijn voor hen en voor sommigen onder ons, maar ik geloof liever dat ik afstam van de profeet Adam en onze moeder Eva. Deze mensen baseren zich op de evolutietheorie. Een theorie die aangeeft dat er verschillende levensvormen op aarde zijn geweest en vervolgens probeert te bewijzen dat er een overgangsrelatie, de evolutie, bestaat tussen al deze levensvormen.

Het één hoeft het ander echter niet uit te sluiten. Het kan zijn dat er inderdaad een relatie bestaat tussen de verschillende dieren op aarde, maar dit betekent niet meteen dat dit ook voor de mens van toepassing is. Maar zelfs als je gelooft dat de mens van ééncellig wezen geëvolueerd is tot mens, wat is dan de kern van het leven van deze éne cel? Wat is de kern van het leven van de mens? En wanneer spreken wij van leven? Is een steen levend? Er zijn hadieth overgeleverd, waarin de stromk van een boom, waarop de profeet Mohammed (vzmh) leunde als hij preekte, huilde toen de profeet dat niet meer deed. (overgeleverd door Jabir ibn Abdollah in Boekhari).⁵

De kracht die atomen doet bewegen in schijnbaar levensloze objecten, waar komt deze vandaan? Is energie gelijk aan leven? Is het leven van een dier, plant of ééncellige cel afkomstig van dezelfde levensbron als het leven van een mens? Hoe komt het dat iemand beweegt en praat en lacht? En hoe komt het, dat een fractie van een seconde later, wanneer de ziel het lichaam verlaat, een persoon stopt met bewegen, praten en lachen?

'En als Ik hem gevormd heb en hem iets van Mijn geest heb ingeblazen, valt dan in eerbiedige buiging voor hem neer.'
(Soera Az-Zoemar, 38:72)

Waarom en hoe willen wij leven?

Een moslim gelooft dat de oorsprong van het leven gegeven wordt door God die zijn Geest in ons heeft geademd. Daarnaast gelooft hij dat de dood slechts tot ons mag komen met toestemming van God. Als onze oorsprong vastligt en het zeker is dat wij dit tijdelijke leven zullen verlaten, wat is dan het doel van ons verblijf op deze aarde en hoe willen wij ons leven inrichten?

'Ieder levend wezen zal de dood proeven. En Wij stellen jullie op de proef met het slechte en het goede, als een verzoeking. En tot Ons zullen jullie teruggebracht worden.'

⁵ Boekhari deel 2: 2.41 en deel 3: 3.308.

(Soera Al-Anbijaa', 21:35)

Oké, God heeft ons geschapen met het doel om ons te beproeven met kwaad en goed. En dan, wat dan nog? Wat is ons voordeel als wij zouden besluiten om God te aanbidden? Als wij zouden besluiten om de armen, de behoeftigen en de onderdrukten te helpen, om goed te zijn voor onze burens en familie? Al die verboden en geboden die de Islam geeft, wat heb je daaraan? Waarom zou je deze regels überhaupt willen opvolgen? Waarom niet kiezen voor een leven zonder beperkingen? Een leven van vrije seksualiteit en andere geneugten des levens. Het soort leven waar het merendeel van de reclames op tv en bij bushaltes toe oproept? Welk leven je kiest, welke keuze je in deze ook maakt:

'In de godsdienst is geen dwang.(...).'

(Soera Al-Baqara, 2:256)

Want in de Koran staat dat je volledig vrij bent om te kiezen wat voor soort leven je wil leiden:

'En als jouw Heer het had gewild, hadden wie er op aarde zijn allen hebben geloofd. Of kun jij de mensen dwingen gelovigen te worden?'

(Soera Yoenoes, 10:99)

Maar zelfs mensen die geen geloof hebben in de geboden en verboden van God, zijn uiteindelijk toch gebonden aan de geboden en verboden van het land waarin zij leven, of aan de wetmatigheid van het leven zelf. De Islam bijvoorbeeld predikt (net zoals elke andere godsdienst) seksuele onthouding buiten het huwelijkse leven. Doordat mensen echter hun lusten willen volgen en dit dan ook nog op een onveilige wijze (zonder condoomgebruik) doen, is het niet gepast om God verantwoordelijk te stellen voor de gevolgen van onze vrije keuze. Het grootste deel van de 42 miljoen mensen die Aids hebben of besmet zijn met het HIV-virus, en een groot deel van de achtduizend mensen sterven die dagelijks sterven aan de gevolgen van Aids of een andere seksueel overdraagbare ziekte, zijn de directe slachtoffers van de vrije keuze van voornamelijk mannen voor buitenechtelijke seks.

Een ander voorbeeld. De Islam verbiedt niet alleen huiselijk geweld, maar ook het gebruik van alcohol en drugs. Doordat mensen kiezen voor drugs of alcohol is er in een groot deel van de gevallen waar moeders en kinderen mishandeld worden, tevens sprake van alcohol- en/of drugsgebruik. En dan heb ik het nog niet over de vele doden, gewonden en ziektes die direct het gevolg zijn van alcohol- of drugsgebruik.

Daarom is het doel van het leven voor een moslim om in volledige overgave met zijn Schepper, met zijn oorsprong te leven. Niet omdat hij hiertoe gedwongen wordt. Maar omdat hij gelooft dat de Schepper van de hemelen en van de aarde het beste met ons voor heeft.

'Wij hebben tot jou het boek voor de mensen met de waarheid meegezonden. Wie zich de goede richting laat wijzen volgt het goede pad slechts tot zijn eigen voordeel en wie dwaalt, dwaalt slechts ten koste van zichzelf. En jij bent geen voogd over hen.'

(Soera Az-Zoemar, 39:41)

Wanneer men kiest voor een leven met God, dan heeft men twee paradijzen. Het paradijs in het leven hierna en het paradijs in deze wereld. Niet zozeer omdat je als moslim bespaard blijft van ellende. Maar wel omdat je door je rotsvaste geloof in God, onwankelbaar blijft als een rots in een branding. Deze standvastigheid temidden van ramspoed geeft troost, voedt het hart en doet de ziel verlangen naar God.

Respect en zorg voor de doden en voor de levenden

Een goede rouwverwerking en stervensbegeleiding beginnen bij kennis over de dood, het leven, het doel van het leven en de wijze waarop je in het leven wenst te staan. Ook van belang voor een goede rouwverwerking zijn: respect en oprechte zorg. Respect hebben voor het leven van mensen (maar ook dat van dieren) in de meest brede zin van het woord. Dit respect voor de doden en de levenden uit zich in het handelen van de moslims doordat de Profeet Mohammed (vzmh) gezegd heeft dat een moslim zeven verplichtingen heeft: 1) De begrafenisstoet te volgen, 2) De zieken te bezoeken, 3) Uitnodigingen te accepteren (voor bruiloften en dergelijke), 4) De onderdrukten en slachtoffers te helpen, 5) Beloften en eden na te komen, 6) Als je gegroet wordt, de groet te beantwoorden, 7) En zegeningen te vragen aan God voor degene die niest en God prijst. (Boekhari, overleveraar Al-Bara' bin 'Azib)⁶

Zo was de profeet gewend om op te staan als er een begrafenisstoet voorbij trok. Dat deed hij ook toen er een begrafenisstoet voorbijtrok met Joden. Zijn metgezellen waren verbaasd dat de profeet dit deed. De profeet zei toen over de overleden Jood: "Is dat dan geen levende ziel?" (Boekhari, overleveraar Abdur Rahman bin Abi Laila)⁷

Respect betonen aan de overledene en aan zijn verwanten en vrienden is wellicht de sleutel bij dit soort gelegenheden. Mensen die bij een graf of bij een terminale zieke staan te lachen, te roken, of praten over zaken die uitgesteld kunnen worden, doen zichzelf en anderen tekort in het tonen van respect en beleefdheid.

Huilen bij het graf en het tonen van geduld

De profeet (vzmh) zei troostend tegen een vrouw die bij een graf aan het huilen was, dat zij geduld moest hebben en dat zij zich bewust kon zijn van de aanwezigheid van God. De vrouw, overmand door haar verdriet, herkende de profeet niet en joeg hem weg door te zeggen dat hij niet door rampspoed getroffen was. Later, toen de vrouw zich realiseerde tot wie zij had gesproken, ging zij naar het huis van de profeet om te vertellen dat zij hem niet had herkend. De profeet zei toen: "Zeer zeker, geduld is in het ogenblik, waarin rampspoed ons overkomt." (Boekhari, overgeleverd door Anas bin Malik)⁸

Sommige moslims verbieden dat er gehuild wordt voor een overledene. Zij baseren zich op de hadith waarin de profeet zei: "De overledene wordt gepijnigd door het geklaag en gehuil van zijn dierbaren." (Boekhari, overgeleverd door Ibn Omar).⁹ Aïsha (moge God tevreden zijn met haar) zei echter dat Omar (moge God tevreden zijn met hem) dit gedeeltelijk verkeerd had begrepen. Deze hadith was volgens haar slechts in een specifiek geval van toepassing, en als bewijs hiervoor citeerde zij: '*Niemand is belast met de last van een ander (...)*.' (Soera Faatir, 35:18) (Boekhari, overgeleverd door Abdoellah bin Oebaidoellah).¹⁰

Bovendien vergeten sommige moslims dat ook de profeet hilde en dat ook zijn ogen vol tranen waren, toen zijn dochter overleed. (Boekhari, overgeleverd door Anas bin Malik).¹¹ Een andere overlevering meldt dat de profeet bij een graf zoveel hilde dat de grond nat werd van zijn tranen. (Ibn Maja, vol. 2, overgeleverd door Al Bara)

Maar je hebt verschillende vormen van huilen. Schreeuwen en andere vormen van hysterisch gedrag zijn, hoewel begrijpelijk, niet passend en waardig voor een moslim, en daarom ook sterk afgeraden.

⁶ Boekhari deel 2: 2.331.

⁷ Boekhari deel 2: 2.399.

⁸ Boekhari deel 2: 2.372.

⁹ Boekhari deel 2: 2.379.

¹⁰ Boekhari deel 2: 2.375. Zie ook deel 5: 5.316.

¹¹ Boekhari deel 2: 2.374. Zie ook deel 9: 9.540.

Beperking van de rouwtijd

Men dient onderscheid te maken tussen het actief rouwen (wat gepaard kan gaan met veel gehuil, afwezigheid of hysterisch gedrag), en het lijden in stilte veroorzaakt door het pure gemis van de overledene.

De profeet (vzmh) zei dat het voor een vrouw niet is toegestaan om langer dan drie dagen te rouwen, behalve als de overledene haar echtgenoot is. In dat geval is de rouwtijd vier maanden en tien dagen, dit om verwarring over het vaderschap bij een eventuele zwangerschap te voorkomen. (Boekhari, overgeleverd door Zainab bint Abi Salama).¹²

Een moslim die werkelijk gelooft in God en in de dag der opstanding, en die hoopt op de hereniging van met zijn dierbare en geliefde overleden vrienden en familieleden, kent geen angst voor de dood. Evenmin kent hij angst voor het afscheid wat de dood teweegbrengt. Nochtans kan het gevoel van gemis blijven bestaan. Zo was Aïsja, de vrouw van de profeet, ‘jaloers’ als hij veelvuldig vertelde hoezeer hij hield van zijn gestorven vrouw Khadiedja. (Boekhari, overgeleverd door Aïsja)¹³

Daarom: liefde overwint alles, zelfs over de grenzen van dood en leven zul je verenigd worden met hen die je dierbaar zijn.

Mijn zoon

Op 22 oktober 2004 stierf mijn zoon (15 jaar) onder mijn handen en in de armen van zijn moeder. Een gebeurtenis als deze trekt de wereld waarop je loopt en waaraan je zekerheid denkt te kunnen ontleen, onder je voeten vandaan. Al mijn kennis en ervaring met verdriet en rouw bij patiënten of familieleden, konden de diepste gevoelens van wanhoop, eenzaamheid en verdriet opdat moment niet voorkomen. Maar wellicht heeft de kennis over de oorsprong van het leven en van de dood, mij wel enigszins op weg geholpen om vrede bij God en ruimte in mijzelf te vinden om zo mijn verdriet en gemis een plek te geven. Ik hoop dat door het gebed een ieder van ons op zijn eigen wijze rust kan vinden met het tijdelijke afscheid wat de dood veroorzaakt.

Eén Fatiha (Eerste soera van de Koran) voor al onze dierbare overledenen.

Geraadpleegde bronnen:

- *De Koran*, Een weergave van de betekenis van de Arabische tekst in het Nederlands door Fred Leemhuis, Het Wereldvenster, Vierde druk, Houten, 1990.
- Diverse hadieth van Boekhari, van internet, vertaling uit het Engels door de auteur.
- *Groot Nieuws Bijbel*, Nederlands Bijbelgenootschap/Katholieke Bijbelstichting, 1996.
- *Het Boek*, Een eigentijdse verwoording van de Bijbel, Jongbloed bv, IBS Nederland, Heerenveen, 1999.

¹² Boekhari deel 2: 2.370. Zie ook deel 6: 6.55.

¹³ Boekhari deel 5: 5.165.